

KOLLECLƏRDƏ TƏHSİL ALAN TƏLƏBƏLƏRİN İXTİSAS MƏMNUNLUĞU

NEYMƏT RÜSTƏMLİ, ADA Universitetinin Təhsilin təşkili və idarə olunması üzrə magistri, Ağdam Dövlət Sosial-İqtisadi Kollecinin direktoru.

E-mail: turksoylu@mail.ru

<https://orcid.org/0009-0004-7834-1929>

RAMİZ NƏSİROV, ADA Universitetinin Təhsilin təşkili və idarə olunması üzrə magistri, Ağstafa şəhər Ə.Hüseynov adına 1 №-li tam orta məktəbin direktoru. E-mail: ramiz.nasirof@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5134-0519>

Məqaləyə istinad:

Rüstəmli N., Nəsirov R. (2025).

Kolleclərdə təhsil alan tələbələrin ixtisas məmnunluğu. *Azərbaycan məktəbi*. № 1 (710), səh. 19-35

DOI: 10.30546/32898065.2025.1.008

ANNOTASIYA

Bu tədqiqat Azərbaycanın müxtəlif regionlarında yerləşən kolleclərdə təhsil alan tələbələrin məmnuniyyət səviyyəsini araşdırmağa yönəlib. Araşdırma çərçivəsində tələbələrin təhsilin keyfiyyəti, maddi-texniki baza, sosial və psixoloji dəstək xidmətləri ilə bağlı fikirləri təhlil edilib. Kəmiyyət metodologiyasına əsaslanan tədqiqat 2946 tələbənin iştirakı ilə həyata keçirilib və əldə olunan məlumatlar SPSS proqramında (Sosial elmlər üçün statistik paket) analiz edilib. Sorğu nəticələri ixtisas məmnunluğunun tədris mühitindən, müəllim heyətindən, tədris proqramından və əmək bazarının tələblərinə uyğunluğundan asılıdır. Bu baxımdan, ixtisas seçimi bir sıra amillərlə sıx bağlıdır: şəxsi maraqlar, bir sıra peşələrə olan tələbat, ailə və ictimai təsirlər, həmçinin kollecdə təqdim olunan təhsilin keyfiyyəti. İxtisas məmnunluğu akademik göstəricilərin daha yüksək olması ehtimalını da artırır. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, tələbələrin əksəriyyəti təhsillərinin gələcək karyera perspektivlərinə və həyat keyfiyyətlərinə müsbət təsir göstərəcəyinə inanır. Bununla yanaşı, qərarlı və mənfi rəylər, tədris proqramlarının praktiki tərkib hissələrinin artırılmasının, dərslərdən fəaliyyətlərin genişləndirilməsinin və sosial-psixoloji dəstək xidmətlərinin inkişaf etdirilməsinin zəruriliyini vurğulayıb. Əldə edilən nəticələr, kolleclərin strateji inkişaf planlarının hazırlanmasında və tələbəyənlü tədris yanaşmalarının gücləndirilməsində faydalı ola bilər.

Açar sözlər: Kolleç təhsili, ixtisas məmnunluğu, əmək bazarı, karyera perspektivi.

Məqalə tarixçəsi

Göndərib: 10.12.2024

Qəbul edilib: 16.01.2025

SPECIALIZATION SATISFACTION OF COLLEGE STUDENTS

NEYMAT RUSTAMLI, Master of Arts in Education Management, ADA University. E-mail: turksoylu@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0004-7834-1929>

RAMIZ NASIROV, Master of Arts in Education Management, ADA University. E-mail: ramiz.nasirof@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-5134-0519>

To cite this article:

Rustamli N., Nasirov R. (2025). Specialization satisfaction of college students. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 710, Issue 1, pp. 19-35

DOI: 10.30546/32898065.2025.1.008

Article history

Received: 10.12.2024

Accepted: 16.01.2025

ABSTRACT

This research aims to investigate the satisfaction level of students studying in colleges located in various regions of Azerbaijan. Within the scope of the research, students' opinions on the quality of education, material and technical infrastructure, and social and psychological support services were analyzed. The study, based on a quantitative methodology, was conducted with the participation of 2946 students, and the obtained data were analyzed using SPSS software (Statistical Package for the Social Sciences). The survey results depend on the learning environment, faculty, curriculum, and alignment with labor market demands. In this regard, the choice of specialization is closely related to several factors: personal interests, the demand for certain professions, family and societal influences, and the quality of education provided at the college. Specialization satisfaction also increases the likelihood of higher academic performance. The research results show that the majority of students believe their education will have a positive impact on their future career prospects and overall quality of life. At the same time, uncertain and negative feedback has highlighted the need to increase the practical components of educational programs, expand extracurricular activities, and develop social and psychological support services. The results acquired from the research can be useful in shaping the strategic development plans of colleges and strengthening student-oriented teaching approaches.

Keywords: College education, specialization satisfaction, labor market, career prospects.

Giriş

Hazırda Azərbaycan Respublikasında orta ixtisas təhsili sistemində fəaliyyət göstərən ümumilikdə 59 kollec mövcuddur ki, bunlardan 53-ü dövlət, 6-sı isə özəl təhsil müəssisəsidir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) 2023-2024-cü il məlumatlarına əsasən bu təhsil müəssisələrində ümumilikdə 65640 tələbə (59314 nəfəri əyani, 6326 nəfəri isə qiyabi) təhsil alıb. Onların 41027 nəfəri qadın, 24613 nəfəri isə kişilərdən ibarətdir. Təhsil alanların gender tərkibi və təhsil formaları üzrə bu rəqəmlər orta ixtisas təhsil müəssisələrinin Azərbaycanın təhsil sistemində əhəmiyyətli bir yer tutduğunu göstərir. Bu həm də tələbələrin tədris mühitindən, tədrisin keyfiyyətindən və əmək bazarına hazırlığından məmnuniyyət səviyyəsinin təhlil edilməsinin aktuallığını vurğulayır (Qaliboğlu, 2024). Orta ixtisas təhsili müəssisələrində tələbələrin məmnuniyyəti onların təhsil prosesindəki uğurlarına və gələcək karyera seçimlərinə birbaşa təsir göstərən mühüm amillərdən biridir (Aydın və d., 2014). Xüsusilə kolleclərdə təhsil alan tələbələrin ixtisas məmnunluğu onların əldə etdikləri bilik və bacarıqların həm tədris prosesində, həm də iş həyatında tətbiqi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Araşdırmalar göstərir ki, tələbələrin öz seçdikləri ixtisasdan razı qalması onların akademik motivasiyasını artırır və təhsil prosesinə bağlılığını gücləndirir (Zhai, 2012). Bundan əlavə, məmnuniyyət səviyyəsi tələbələrin gələcək karyera perspektivlərini genişləndirərək, onların daha uğurlu peşə həyatı qurmasına şərait yaradır. Beləliklə, ixtisas seçimindən məmnun olan tələbələr həm tədris müddətində, həm də məzun olduqdan sonra daha yüksək uğurlar əldə etmək üçün daha yaxşı şərtlərə malik olurlar (Kim, 2018).

Müasir dövrdə əmək bazarının sürətlə dəyişən tələbləri və qloballaşan dünyanın dinamikası ixtisas seçimlərini daha strateji bir məsələyə çevirir (Euler, 2013). Bu kontekstdə kolleclərdə təhsil alan tələbələrin öz ixtisaslarına münasibəti və həmin ixtisasların əmək bazarına uyğunluğu təhsil sisteminin inkişafı baxımından

mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Araşdırmalar göstərir ki, təhsil müəssisələrinin əmək bazarının tələblərinə uyğunluğu tələbə məmnuniyyəti və akademik motivasiyaya birbaşa təsir göstərir (Pilz, 2016). İxtisas məmnuniyyəti yalnız təhsil müəssisələrinin keyfiyyətinin göstəricisi deyil, həm də daha çox peşəkar mütəxəssislərin hazırlanması ilə cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafına töhfə verən əsas amillərdən biridir (Pilz, 2016). Bu məqalə kolleclərdə təhsil alan tələbələrin ixtisas seçimlərindən nə dərəcədə məmnun olduqlarını, bu məmnuniyyətin onların təhsil göstəricilərinə və gələcək planlarına təsirini araşdırmağı hədəfləyir. Araşdırmanın əsas məqsədi tələbələrin ixtisas məmnunluğunu müəyyənləşdirmək, bu məmnuniyyəti formalaşdırıcı amilləri təhlil etmək və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün tövsiyələr irəli sürməkdir. Bu araşdırma, təhsil siyasəti və idarəetmə sahəsində tələbə mərkəzli yanaşmanın gücləndirilməsinə və strateji qərarların dəstəklənməsinə töhfə verəcəkdir. Eyni zamanda, nəticələr tədris metodlarının optimallaşdırılması və tələbələrin karyera perspektivlərinə uyğun hazırlıqlarının təkmilləşdirilməsi üçün faydalı məlumatlar təqdim edəcəkdir.

Problem

Azərbaycanın orta ixtisas təhsili sistemində fəaliyyət göstərən kolleclər ölkənin müxtəlif sektorları üçün ixtisaslı kadrlar hazırlamaqda mühüm rol oynayır (Qaliboğlu, 2024). Lakin tələbələrin təhsil aldıkları ixtisasdan məmnunluğu ilə bağlı məsələlər hələ də geniş tədqiq olunmayıb. Tədris proqramlarının məzmunu, praktiki biliklərin çatışmazlığı, əmək bazarının tələblərinə uyğun gəlməyən ixtisaslar və tədrisin keyfiyyətindəki fərqliliklər tələbələrin öz ixtisaslarına qarşı münasibətlərində narazılıqlar yarada bilər (Bilgin və d., 2022). Buna görə də təhsil alanların seçdikləri ixtisasdan məmnun olmaları yalnız onların akademik motivasiyasını zəiflətmir, eyni zamanda təhsil göstəricilərinin aşağı düşməsinə, təhsili yarımçıq tərk etmələrinə və gələcək karyera seçimlərinə də çətinliklərlə üzləşmələrinə səbəb ola bilər.

Kolleclərdə tələbələrin təhsildən məmnunluğu problemi həm gənc nəslin, həm də təhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas məsələlərdən biridir. Bu problemin həlli təhsilalanların hər birinin kollec daxilində sosial vəziyyətinə, onların akademik uğurlarına böyük ölçüdə təsir göstərir (Bailey və Xu, 2012). Əlavə olaraq, tələbə məmnuniyyətinin aşağı olması tədris müəssisələrinin imicinə və ölkənin ümumi təhsil sisteminin inkişafına mənfi təsir göstərir. Digər tərəfdən, əmək bazarının dəyişən dinamikası tələb olunan ixtisaslarla təklif olunan ixtisaslar arasında uyğunsuzluq yaradır ki, bu da kolleclərin məzunlarının işlə təmin olunmasında çətinliklərə gətirib çıxarır (Aydemir, 2016). Məhz bu cür problemlər kolleclərdə təhsil alanların məmnuniyyət səviyyələrini ölçmək və bu sahədə mövcud çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün daha geniş tədqiqatların aparılmasını vacib edir.

Tədqiqatın məqsədi

Bu tədqiqatın məqsədi, kolleclərdə təhsil alanların seçdikləri ixtisasdan məmnuniyyət səviyyəsini və bu məmnuniyyətin onların təhsil keyfiyyəti, akademik nəticələri və gələcək karyera perspektivlərinə təsirini araşdırmaqdır. Tədqiqatın əsas hədəfi tələbələrin məmnuniyyətinə təsir edən əsas amilləri (maddi, sosial, psixoloji və tədris keyfiyyəti ilə bağlı faktorlar) müəyyən etməkdir.

Tədqiqat sualları:

- Tələbələrin seçdikləri ixtisasdan ümumi məmnuniyyət səviyyəsi nə qədərdir?
- Tələbələrin ixtisas məmnuniyyətinə tədris keyfiyyəti və infrastruktur necə təsir edir, habelə sosial və psixoloji dəstək tələbələrin ixtisaslarından razılığını hansı dərəcədə artırır?
- İxtisas məmnuniyyəti tələbələrin karyera perspektivlərinə və motivasiyalarına necə təsir edir?

Ədəbiyyat icmalı

Tələbə məmnuniyyəti təhsil prosesində təhsilalanların tədris mühitindən, tədris

keyfiyyətindən və ümumi təhsil təcrübələrindən əldə etdiyi məmnunluğun səviyyəsini əks etdirir. Kollec tələbəsi məmnunluğunu ölçmək üçün təsdiqlənmiş alətə kurikulum, məsləhətlər, imkanlar və kampus iqlimi kimi amillər daxildir (Zhai, 2012). Araşdırmalar göstərir ki, tələbə məmnuniyyəti akademik göstəricilər ilə yanaşı, həm də sosial və emosional amillərlə bağlıdır (Sidorova, 2020). Təhsil müəssisəsinin infrastrukturunu, müəllimlərin dəstəyi və tədris metodlarının müasirliyi məmnuniyyəti müəyyən edən əsas faktorlar arasında yer alır. Eyni zamanda, məmnuniyyət tələbələrin karyera perspektivləri ilə bağlı gözləntiləri və bu gözləntilərin reallıqla uyğunluğu ilə də əlaqədardır (Billett, 2014). Təcrübələrə əsaslanan proqramlar və praktik biliklərə fokuslanan təhsil mühiti tələbələrin təhsilə olan münasibətini daha müsbət istiqamətdə formalaşdırır (Ryazhkin, 2023). Beləliklə, tələbə məmnuniyyəti yalnız təhsilin keyfiyyətinin göstəricisi deyil, həm də onların motivasiya və gələcək peşə hazırlıqlarına təsir edən əhəmiyyətli bir amildir. Tələbələrin ixtisas məmnuniyyəti tədrisin keyfiyyəti, təhsil nəticələri və karyera perspektivləri arasında güclü əlaqə yaradır. Yüksək keyfiyyətli tədris, tələbələrin ixtisaslarından əldə etdikləri bilik və bacarıqların effektivliyini artıraraq, onların akademik nailiyyətlərini yüksəldir və peşəkar hazırlığını gücləndirir (Billett, 2014). Tədqiqatlar göstərir ki, tədris proqramlarının praktiki komponentləri və nəzəri biliklərin balanslaşdırılması tələbələrin öz ixtisaslarını daha çox qiymətləndirməsinə səbəb olur və onları əmək bazarına daha yaxşı hazırlayır (Sidorova, 2020). Bundan əlavə, tələbələrin seçdikləri ixtisasın əmək bazarındaki perspektivləri ilə bağlı gözləntiləri onların məmnuniyyət səviyyəsini formalaşdırır və motivasiyalarını artırır (Carnevale və d., 2012). Beləliklə, ixtisas məmnuniyyəti tələbələrin təhsil zamanı əldə etdikləri nəticələrə və gələcək karyera planlarına birbaşa təsir edir. Beləliklə, tələbə məmnuniyyəti akademik uğur üçün çox vacibdir və təkmilləşdirilmiş akademik performans, təhsilə davam etmə imkanı və əlavə dərslər almaq qərarları ilə sıx bağlıdır (Sinclair, 2014).

İxtisas seçiminə təsir edən amillər. Karyera seçimləri də daxil olmaqla, qərarvermə proseslərinə müxtəlif amillər təsir edir:

- Karyera seçimində peşəkar bilik və bacarıqlar, gəlir gözləntiləri, status, ailə və təhsil mühiti, iş xüsusiyyətləri kimi amillər mühüm rol oynayır (Chen, 2020).

- Cins, ailə vəziyyəti, yaş, iş vəziyyəti və təhsil səviyyəsi kimi demografik dəyişənlər də karyera seçimlərinə təsir göstərir.

- Şəxsi maraqlar və səlahiyyətlər ixtisas seçiminin ən mühüm amillərindən biridir. İnsan öz maraq dairəsinə uyğun peşə seçərkən, həm işdən zövq alır, həm də daha yüksək nəticə əldə edə bilir. Bu baxımdan, kolleclərə qəbul zamanı müəllim heyətinin nüfuzu və bacarıqları gənclərin ixtisas seçiminə təsir göstərir (Danışman və d., 2023).

- Təhsil müəssisələri, təcrübə proqramları və iş hazırlıq fəaliyyətləri ilə gəncləri müxtəlif istiqamətlərə yönəltmək olar. Yüksək keyfiyyətli təhsil almaq, həmçinin gənclərə beynəlxalq təcrübə, xarici mütəxəssislərlə əlaqə qurmaq imkanı təqdim edir.

- İxtisas seçiminə təsir edən amillərdən biri də iş bazarının vəziyyətidir. İş bazarının tələbləri və fərqli peşələrə olan ehtiyac, gənclərin seçimlərini istiqamətləndirir (Lee, 2014).

- Ailə üzvləri, valideynlərin arzuları, ixtisasları, onların maliyyə imkanları və yaxın ətraf gəncin seçim prosesinə böyük təsir göstərir. Moore və Shulock (2009) qeyd edir ki, ailəvi sosial-iqtisadi vəziyyət və valideynlərin təhsilə yanaşması tələbələrin peşə seçimlərini ciddi şəkildə istiqamətləndirir.

- Xaricdə təhsil almaq və ya tədris kurslarına qatılmaq üçün tələb olunan xərclər də gənclərin təhsilinə təsir edən amillərdir (Chen, 2020). Maddi çətinliklər və resurs çatışmazlığı tələbələrin seçimini daha praktiki və sürətli iş tapma imkanları ilə əlaqəli ixtisaslara yönəldə bilər. Bu, xüsusilə büdcə təhsili və peşəkar təcrübə imkanlarına malik kolleclər üçün doğrudur (Moore və Shulock, 2009).

- Müəllimlərin dəstəyi və peşəkarlığı tələbələrin seçdikləri ixtisasla bağlı motivasiyalarını artırır. Məlumatlar göstərir ki, yüksək keyfiyyətli

tədris mühiti tələbələrin ixtisas seçimində əhəmiyyətli rol oynayır (Chen, 2020).

- Şəxsi maraq və bacarıqlar da ixtisas seçimində əsas təyinedici amillərdən biridir. Tələbələr öz qabiliyyətlərinə uyğun sahələri seçərək gələcəkdə uğurlu karyera qurmağa çalışırlar (Danışman və d., 2023).

- Seçimə təsir edən vacib faktorlar arasında praktiki təcrübə imkanlarının mövcudluğu və iş bazarındakı perspektivlərin də rolu böyükdür. Məsələn, praktikaya əsaslanan tədris proqramları tələbələrin qərarlarını dəstəkləyir və gələcək karyera baxımından daha etibarlı seçimlər etməyə imkan verir (Chen, 2020).

- Sosial mühit və tələbənin özünü qiymətləndirməsi ixtisas seçiminə təsir edir. Özünə inamı yüksək olan tələbələr daha çətin və iddialı sahələrə yönəlir, digərləri isə daha tanış və təhlükəsiz seçimlər edir (Danışman və d., 2023).

- İxtisas seçiminə təsir edən bir başqa amil də sosial şəbəkələr və ətraf mühitin təsiridir. Gənclər öz ətrafından, tanıdıqları şəxslərdən, sosial şəbəkələrdən və digər mənbələrdən əldə edilən seçimlər edir (Fike və d., 2008). Ətraf mühit sosial medianın təsiri ilə gənclərin hansı sahələrə maraq göstərdiyini və hansı işin idarə edilməsini müəyyənləşdirir.

- Qlobal trendlər və dünyadakı inkişaf da ixtisas seçiminə təsir edir. Texnologiyaların inkişafı, qlobal iqtisadi vəziyyət, müharibələr, ekoloji və s. kimi faktorlar, məsələn, ekoloji problemlərlə bağlı peşələr, ya da müasir texnologiyalarla əlaqəli sahələr gənclərin peşə seçiminə təsir edir (Lee, 2014).

Bu amillər tələbələrin ixtisas seçiminə çoxşaxəli təsir göstərir və onların akademik və şəxsi həyatına birbaşa təsir edən qərarları formalaşdırır. Gələcək tədqiqatlarda bu amillərin qarşılıqlı təsirini daha geniş şəkildə araşdırmaq məqsədəuyğun olar.

Tədrisin keyfiyyəti və infrastruktur tələbə məmnuniyyətinin və təhsil nəticələrinin əsas təyinedici göstəricilərindəndir (Yang, 2021). Elektron resurslar, onlayn dərslər, video dərslər və digər müasir tədris alətləri, müxtəlif öyrənmə tərzlərinə uyğun imkanlar təqdim edir (Tessem, 2012). Tədrisdə keyfiyyəti təmin etmək üçün

dərs proqramlarının və qiymətləndirmə sistemlərinin müasir standartlara uyğun olması vacibdir (Ryan və d., 2017). Müəllimlərin öyrətmə qabiliyyəti, öyrənmə prosesindəki irəliləyişləri izləmək səriştəsi təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin artırılmasına xidmət edir. Bu həm dərsin motivasiyasını yüksəldir və təhsilalanların akademik uğurlarını təmin edir. Fiziki mühitin, texnoloji resursların, sosial və idman imkanlarının, habelə təcrübə mühitlərinin birləşməsi, akademik uğurlara yüksək təsir göstərir (Sop, 2020).

Tədris keyfiyyəti müəllimlərin peşəkarlığı, tədris proqramlarının aktuallığı və biliklərin praktik tətbiqi ilə sıx bağlıdır. Müasir texnologiyaların istifadəsi və tələbələrə fərqi yanaşma yüksək keyfiyyətli tədrisin əsas göstəricilərindən hesab olunur və tələbələrin təhsil prosesinə olan inamını artırır (Pilz, 2016). Araşdırmalar göstərir ki, yaxşı infrastruktur tələbələrin daha rahat və məhsuldar təhsil mühiti əldə etməsinə təmin edərək onların ümumi təhsil təcrübəsinə müsbət təsir edir (Tessema, 2012). Bunun əksinə, resurs çatışmazlığı və zəif infrastruktur tələbələrin məmnuniyyət səviyyəsinə azaldaraq, onların akademik və karyera perspektivlərinə mənfi təsir göstərə bilər (Sop, 2020). Beləliklə, tədrisin keyfiyyəti və infrastruktur tələbələrin təhsil məmnuniyyətini formalaşdırın əsas elementlərdir.

Karyera perspektivləri. İxtisas məmnuniyyəti tələbələrin seçdikləri ixtisasın onların akademik uğurlarına, şəxsi inkişafına və karyera perspektivlərinə təsirini əks etdirir. Karyera inkişafı və işdən məmnunluq fərdin həyatı boyu psixi sağlamlığı ilə əlaqəlidir (Dhaqane və d., 2016).

Düzgün ixtisas seçimi, təhsilalanların daha yüksək motivasiya ilə dərslərdə iştirakına və öyrənmə prosesinə müsbət təsir edir. Horn və digərləri (2006) öz tədqiqatlarında maraq və motivasiyanın akademik uğurlara böyük təsirini qeyd ediblər.

Son tədqiqatlar tələbələrin akademik uğurlar qazanmaları üçün karyera perspektivlərini və ixtisas seçimlərinin vacibliyini vurğulayır. Sürətli texnoloji irəliləyişlər, xüsusən də süni intellekt

iş bazarlarını yenidən formalaşdırır. Araşdırmalar göstərir ki, tələbələr öz ixtisaslarının əmək bazarında perspektivli olduğuna inandıqları zaman daha yüksək motivasiya və məmnuniyyət nümayiş etdirirlər (Horn və d., 2006). Təhsil proqramlarının praktik komponentləri, peşəkar təlimlər və iş bazarına uyğun bilik və bacarıqların öyrədilməsi bu məmnuniyyətin əsasını təşkil edir (Dhaqane və d., 2016). Beləliklə, ixtisas məmnuniyyəti tələbələrin təhsil təcrübəsinə zənginləşdirir və onların karyera perspektivlərini daha aydın şəkildə formalaşdırır, eyni zamanda onların akademik və peşə həyatında uğur əldə etməsinə şərait yaradır.

Tələbə məmnuniyyətinin sosial və psixoloji aspektləri. Tələbə məmnuniyyətinin sosial və psixoloji aspektləri onların akademik uğurlarına və şəxsi inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir. Sosiallıq tələbələrin qrup yoldaşları, müəllimlər və təhsil proqramları ilə münasibətləri əsasında müəyyən edilir (Kuwahara, 2015). Güclü və dəstəkverici sosial mühit tələbələrin ümumi məmnuniyyətini artırır. Məsələn, müəllimlərin mehriban və anlayışlı yanaşması, qarşılıqlı etimadın qurulması və sinifdə dostluq mühitinin təşviq edilməsi tələbələrin dərs prosesində özlərini daha rahat hiss etmələrinə səbəb olur. Bununla yanaşı, kolleclərdə həyata keçirilən sosial fəaliyyətlər də tələbələrin məmnuniyyətinə müsbət təsir göstərir. İdman, mədəniyyət, tələbə klubları və könüllü fəaliyyətlər həm təhsil, həm də şəxsi inkişafa töhfə verə bilər. Bu fəaliyyətlər tələbələrə stressdən azad olmaq, yeni dostlar qazanmaq və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanı yaradır (Kuwahara, 2015). Tələbələr öz bilik və bacarıqlarını qiymətləndirən obyektiv və ədalətli sistemin mövcudluğunu gözləyirlər. Ədalətli qiymətləndirmə tələbələrin özünə-inamını artırır və onların təhsilə daha böyük həvəslə yanaşmasına şərait yaradır (Özok və b., 2022). Tələbələrin özünə-inamı onların psixoloji rifahı ilə sıx bağlıdır. Müəllimlərin dəstəyi, motivasiyaedici yanaşmaları və tələbələrin potensialını kəşf etmələri bu inamın formalaşmasında mühüm rol oynayır. Bununla yanaşı, təhsil müəssisələrində tətbiq edilən stress idarəetmə proqramları tələbələrin

qarşılaşdıqları çətinlikləri daha asanlıqla aşmalarına kömək edir. Stressin idarə edilməsi və tələbələrin rifahının qorunması təhsil sisteminin effektivliyini və onların psixoloji davamlılığını artırır (Kim və b., 2015). Tələbə-müəllim münasibətləri də tələbə məmnuniyyətinə və təhsilə bağlılığa əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Pozitiv və dəstəkləyici qarşılıqlı əlaqələr tələbələrin həm akademik, həm də sosial inkişafına kömək etdiyi kimi, mənfi münasibətlər isə tələbələrin motivasiyasını zəiflədə bilər (Milsom & Coughlin, 2015). Ryazhkin (2023) tərəfindən aparılan tədqiqatda göstərilir ki, müəllimlərin tələbələrə səmimi və dəstəkləyici yanaşması onların özlərini daha təhlükəsiz hiss etməsinə və təhsil prosesində aktiv iştirak etməsinə səbəb olur. Eyni zamanda, Kuwahara (2015) qeyd edir ki, güclü sosial dəstək sistemi və sağlam psixoloji mühit tələbələrin motivasiyasını artırır və təhsil prosesindəki çətinlikləri daha effektiv şəkildə aradan qaldırmalarına imkan yaradır.

Orta ixtisas təhsili ilə bağlı beynəlxalq təcrübə. ABŞ-nin Community Colleges (cəmiyyət kollecləri) və Vocational Schools (peşə məktəbləri) sistemi tələbələrin məmnuniyyəti və karyera perspektivləri baxımından müxtəlif üstünlüklər təqdim edir. Bu təhsil qurumları, sərfəli təhsil haqqı və yerli iş bazarının tələblərinə uyğun proqramlar təqdim edərək tələbələrə rahat və məqsədyönlü seçim imkanı yaradır (Horn & Nevill, 2006). Tələbə məmnuniyyətinin ixtisas seçiminə təsiri isə, əsasən, tədris proqramlarının praktikyönlülüyü və gələcək karyera imkanlarına olan uyğunluğu ilə bağlıdır (Kim və d., 2015). Tədrisin keyfiyyəti və infrastruktur məsələlərində bu qurumlar yüksəkixtisaslı təlimatçılar və müasir təlim laboratoriyaları ilə təmin olunmuş olsa da, bəzi regionlarda maddi-texniki bazanın qeyri-bərabərliyi problemlər yaradır (Bailey & Xu, 2012). Karyera perspektivləri baxımından, peşə məktəbləri məzunları iş bazarına birbaşa çıxış əldə edir və bu da onların yüksək məmnuniyyətini təmin edir (Carnevale və d., 2012). Digər tərəfdən, Community Colleges (cəmiyyət kollecləri) məzunları daha yüksək gəlir

imkanlarına malik bakalavr proqramlarında təhsillərini davam etdirə bilər (Moore & Shulock, 2009).

Sosial və psixoloji aspektlərə gəldikdə isə, bu təhsil müəssisələri daha müxtəlif tələbə qruplarına xidmət göstərdiyinə görə, inklüziv təhsil mühiti yaradır, lakin bu tələbələrin sosial-iqtisadi və akademik dəstək ehtiyaclarının ödənilməsi onların ümumi məmnuniyyət səviyyəsinə ciddi təsir göstərir (Fike & Fike, 2008). Ümumiyyətlə, Community Colleges (cəmiyyət kollecləri) və Vocational Schools (peşə məktəbləri) tələbə ehtiyaclarını qarşılamaqda və onları karyera yollarına hazırlamaqda əhəmiyyətli rol oynasa da, daha davamlı müsbət nəticələr üçün resursların bərabər paylanması və tələbə dəstək mexanizmlərinin gücləndirilməsi vacibdir.

Qərbi Avropada orta ixtisas təhsili tələbələrin məmnuniyyətini artırmaq üçün praktik və nəzəri biliklərin balanslaşdırılmasına əsaslanır. Almaniyanın Dual təhsil sistemi və Fransanın Brevet de Technicien Supérieur (BTS) (Ali texnik sertifikatı) proqramları bu sahədə ən uğurlu nümunələrdən hesab olunur. Tələbə məmnuniyyəti, əsasən, təhsil proqramlarının əmək bazarının tələblərinə uyğunluğu və real iş şəraitində təcrübə imkanı ilə bağlıdır (Pilz, 2016). İxtisas seçiminə təsir edən amillər sırasında valideynlərin tövsiyələri, əmək bazarının tələbləri və tədris müəssisələrinin təqdim etdiyi imkanlar xüsusi rol oynayır (Ryan & Deci, 2017). Tədris keyfiyyəti və infrastruktur məsələlərində, inkişaf etmiş laboratoriyalar və müasir texnologiyaların istifadəsi tələbələrin daha yüksək performans göstərməsinə səbəb olur (OECD, 2020). Karyera perspektivləri baxımından, bu sistemlər tələbələrə iş bazarına birbaşa çıxmağa hazırlayır və yüksək məşğulluq dərəcələri ilə əlaqələndirir. Məsələn, Almaniyada Dual təhsil sistemi məzunlarının əksəriyyəti təhsil aldıqları sahədə iş tapır (Euler, 2013).

Tələbə məmnuniyyətinin sosial və psixoloji aspektlərinə gəldikdə, Billettin (2014) tədqiqat nəticələri göstərir ki, təhsil müəssisələrində mentorluq və dəstək mexanizmlərinin mövcudluğu tələbələrin akademik və emosional rifahını artırır. Ümumiyyətlə, Qərbi Avropada

orta ixtisas təhsili əmək bazarına uyğun tədris proqramları və praktiki biliklərlə tələbələrin məmnuniyyətini və karyera perspektivlərini təmin edən bir model təqdim edir.

Uzaq Şərqdə, xüsusən Yaponiya, Cənubi Koreya və Çin kimi ölkələrdə, orta ixtisas təhsili iqtisadi tələblərə və texnoloji inkişafa uyğun olaraq strukturlaşdırılıb. Tələbə məmnuniyyəti, əsasən, bu təhsil müəssisələrinin əmək bazarına yönəlmiş proqramları və praktiki bacarıqları inkişaf etdirməsi ilə bağlıdır. Məsələn, Yaponiyanın Kosen texniki kollecləri tələbələrə yüksək səviyyəli texniki bilik və praktiki təcrübə təqdim edir, bu da onların məmnuniyyətini artırır (Kuwahara, 2015). Lee və digərləri (2014) hesab edirlər ki, Cənubi Koreyada ixtisas seçiminə təsir edən amillər sırasında ailə təsiri, sənaye tələbləri və dövlətin təhsil siyasəti əhəmiyyətli rol oynayır. Kim (2018) isə texniki təhsilin seçimini daha çox iş bazarındakı sabit iş imkanları və gəlir perspektivləri ilə əlaqələndirir.

Tədris keyfiyyəti və infrastruktur baxımından, bu ölkələrdəki texniki məktəblər və kolleclər müasir texnologiyalar və innovativ təlim metodları ilə təchiz olunub. Çin hökuməti peşə təhsili müəssisələrinin infrastrukturunun modernləşdirilməsinə böyük sərmayə qoyur, bu da tədrisin keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir. Karyera perspektivləri isə tələbələrin iş götürülmə imkanlarının yüksək olması ilə müşayiət olunur. Məsələn, Çində peşə məktəbləri məzunlarının 90 faizdən çoxu təhsil aldıqları ixtisas üzrə iş tapır (Chen və d., 2020).

Tələbə məmnuniyyətinin sosial və psixoloji aspektlərinə gəldikdə, bu ölkələrdə mentorluq və dəstək proqramları tələbələrin akademik uğurunu və emosional rifahını artırır. Lee və digərləri (2014) tərəfindən aparılmış tədqiqatın nəticələrindən məlum olur ki, Cənubi Koreyada təqdim edilən mentorluq dəstəyi tələbələrə özünü inkişaf etdirməkdə və ixtisas seçimlərini daha düzgün etməkdə kömək edir. Ümumiyyətlə, Uzaq Şərq ölkələrində orta ixtisas təhsili tələbələrin həm karyera inkişafını, həm də sosial və psixoloji rifahını təmin etmək üçün balanslaşdırılmış bir yanaşma təqdim edir.

Metodologiya

Bu tədqiqatda kolleclərdə təhsil alan tələbələrin ixtisas məmnunluğunu araşdırmaq məqsədilə kəmiyyət metodundan istifadə edilib. Kəmiyyət yanaşması tələbə məmnuniyyəti ilə bağlı mövcud vəziyyəti obyektiv şəkildə qiymətləndirmək və bu sahədə konkret göstəricilər əldə etmək üçün uyğun metodoloji çərçivə təmin edir.

Araşdırmanın dizaynı. Tədqiqat təsviri xarakter daşıyan kəmiyyət araşdırma modelinə əsaslanır. Bu model vasitəsilə tələbələrin ixtisas seçimi ilə bağlı məmnuniyyət səviyyələrini təsvir etmək və müxtəlif demoqrafik göstəricilərə görə fərqlilikləri müəyyən etmək məqsədi qoyulub.

Məlumatların toplanması. Məlumatların toplanması üçün sorğu üsulundan istifadə edilib. Sorğu kolleclərdə təhsil alan tələbələrin ixtisaslarına dair məmnuniyyətlərini, bu məmnuniyyətə təsir edən amilləri və onların təhsil və karyera ilə bağlı perspektivlərini ölçmək məqsədilə hazırlanıb. Sorğu forması iki əsas bölmədən ibarətdir:

1. **Demoqrafik məlumatlar:** Tələbələrin yaşı, cinsi, təhsil aldığı ixtisas və digər sosial-demoqrafik göstəriciləri.

2. **Məmnuniyyət ölçüləri:** Tələbələrin tədris proqramının keyfiyyəti, tədris mühiti, müəllimlərin peşəkarlığı, tədris resurslarının əlçatanlığı və əmək bazarına uyğunluq barədə fikirlərini öyrənən suallar.

Nümunə seçimi. Araşdırmanın hədəf qrupunu Azərbaycanın bölgələrində müxtəlif kolleclərdə təhsil alan tələbələr təşkil edir. Təsadüfi seçim metodu ilə müəyyən edilən 5 kollecdə (Ağdam Dövlət Sosial-İqtisadi kolleci, Ağdaş Dövlət Humanitar Kolleci, Qazax Dövlət Sosial-İqtisadi Kolleci, Gəncə Dövlət Regional Kolleci, Şirvan Dövlət İqtisadiyyat və Humanitar Kolleci) təhsil alan tələbələrdən 2946 nəfəri sorğuda iştirak edib. Bu da nəticələrin ümumiləşdirilməsinə imkan verir.

Məlumatların analizi. Toplanan məlumatlar SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) proqramından istifadə edilməklə analiz edilib.

Cədvəl 1 Cronbach's Alpha dəyəri

1	Q	0	8	Q	0	15	Q	0
		,88			,95			,42
2	Q	0	9	Q	0	16	Q	0
		,70			,86			,40
3	Q	1	10	Q	1	17	Q	0
		,57			,27			,78
4	Q	0	11	Q	1	18	Q	1
		,61			,39			,19
5	Q	0	12	Q	0	19	Q	1
		,41			,56			,47
6	Q	0	13	Q	0	Cronbach's Alpha ümumi dəyəri: 0,905		
		,59			,69			
7	Q	0	14	Q	0			
		,78			,32			

Etibarlılıq. Sorğu anketinin etibarlılığını təmin etmək üçün ilkin olaraq, 50 nəfər tələbənin iştirakı ilə pilot tədqiqat aparılıb. Pilot tədqiqat nəticəsində anket suallarında zəruri düzəlişlər edilib. Anketin etibarlılıq göstəricisi Cronbach's Alpha metodu ilə qiymətləndirilib və əldə edilən 0,91 ortalama nəticə müvafiq elmi standartlara cavab verib (Cədvəl 1).

Bu metodoloji yanaşma, tələbələrin ixtisas məmnuniyyətinə dair ətraflı və obyektiv məlumat toplamaq və bu sahədə mövcud problemləri dərinləşdirilmiş şəkildə analiz etmək imkanı verir.

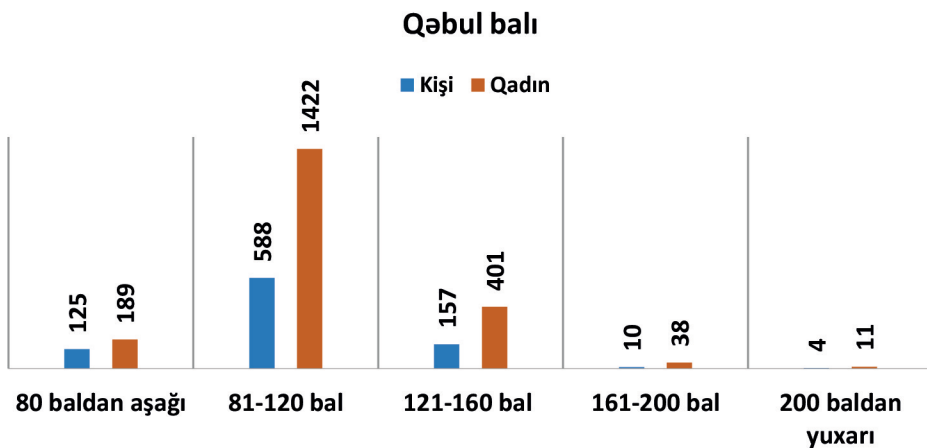
Tapıntılar və müzakirə

Sorğuda 2946 nəfər iştirak edib. Onlardan 884 nəfəri (30%) kişi, 2062 nəfəri (70%) isə qadındır.

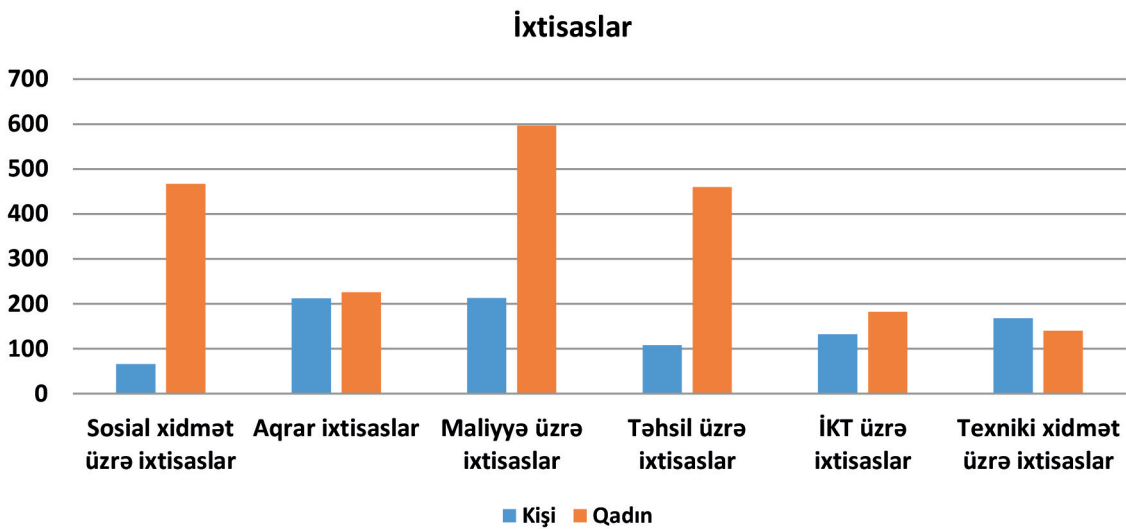
Qrafik 1-dən göründüyü kimi, tələbələrin əksəriyyəti kolleclərə 81-120 aralığında bal toplayaraq qəbul olublar. Hər kateqoriyaya aid olanlara kəmiyyət olaraq yox, faiz olaraq baxdıqda, 80 baldan aşağı nəticə göstərənlərin 9 faizinin qadın, 14 faizinin isə kişilər olduğu görünür. 81-120 bal aralığında nəticə göstərənlərin 68 faizi qadınlar, 66 faizi isə kişilərdir. 121-160 bal aralığında nəticə göstərənlərin 19 faizi qadın, 17 faizi kişilərdir. 161-200 bal aralığında nəticə göstərən kişi və qadınların sayı 1 faizdir. 200 bal və üzəri nəticə göstərən kişi və qadın respondentlərin sayı 0,5 faizdir. Bu nəticələr kolleclərə qəbul balının genderdən asılı olmadığını göstərir.

Məlumatlar göstərir ki, müxtəlif ixtisaslar üzrə kişi və qadın tələbələrin sayı arasında əhəmiyyətli fərqlər mövcuddur (Qrafik 2). Sosial xidmət və təhsil üzrə ixtisaslarda qadınlar əksəriyyət təşkil edir (müvafiq olaraq 88% və 81%). Bu, sosial xidmət və təhsil xidməti sahələrinin ənənəvi olaraq qadınlarla əlaqələndirildiyi fikrini dəstəkləyə bilər. Kişilərin bu sahəyə marağını artırmaq üçün xüsusi tədbirlərə ehtiyac var. Maliyyə üzrə ixtisaslarda da qadınlar üstünlük təşkil edir (74%). Bu, qadınların

Qrafik 1 Tələbələrin kollecə qəbul ballarının genderdən asılılıq qrafiki

Qrafik 2 Tələbələrin ixtisaslarının genderdən asılılıq qrafiki

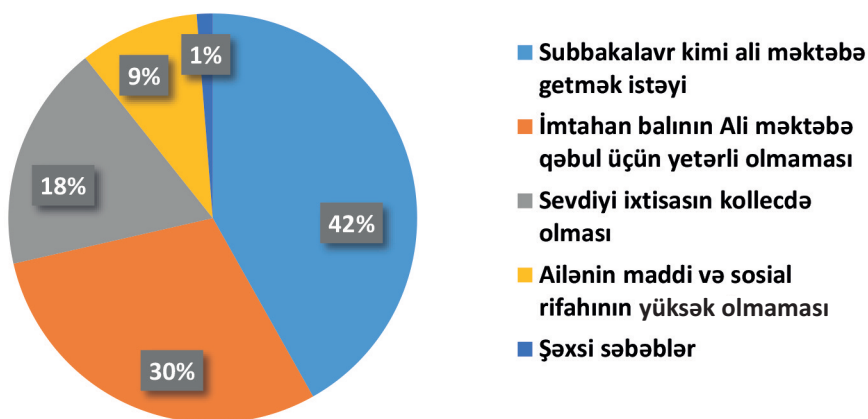

maliyyə və iqtisadi sahələrə daha çox maraqlı olduğunu göstərir. İKT sahəsində tələbələrin gender bölgüsü nisbətən balanslıdır, lakin kişilər bir qədər azlıq təşkil edir (42%). Bu, qadınların texnologiya sahələrinə artan marağını göstərir. Gender balansını qorumaq məqsədilə hər iki cins üçün bərabər təşviq mexanizmləri tətbiq edilə bilər. Aqrar sahədə isə kişi və qadın tələbələrin sayı demək olar ki, bərabərdir. Bu, aqrar sahələrin həm kişilər, həm də qadınlar üçün maraqlı və uyğun olduğunu deməyə əsas verir. Texniki xidmət sahəsində ənənəvi olaraq kişilər üstünlük təşkil edir (55%). Göründüyü

kimi, sosial xidmət, maliyyə və təhsil üzrə ixtisaslarda qadın tələbələrin üstünlük təşkil etməsi, bu sahələrin genderlə əlaqəli stereotiplərlə təsirləndiyini göstərir. Aqrar, İKT və texniki ixtisaslar sahəsində nisbətən gender balansını müşahidə olunur. Bu balansın qorunması üçün gender bərabərliyini dəstəkləyən tədbirlər davam etdirilməlidir.

İxtisas seçiminə təsir edən səbəblər gender baxımından təhlil zamanı bəzi nüanslar üzrə eyni, bəziləri üçün isə fərqlidir (Qrafik 3). Qadınların 0,4 faizinin, kişilərin isə 3 faizinin şəxsi məsələlərə görə ixtisas seçdiyi qeyd olunub.

Qrafik 3 İxtisas seçiminə təsir edən amillər

Subbakalavr kimi ali məktəbə getmək istəyi demək olar ki, eynidir, 41 faizi kişilər, 42 faizi isə qadınlardır. Sevdiyi ixtisas orta ixtisas təhsili müəssisələrində olduğu üçün kollecə qəbul olanların 16 faizi qadın, 21 faizi isə kişilərdir. İmtahan balı ali məktəbə qəbul olmağa kifayət etmədiyi üçün kolleci seçənlərin 26 faizi kişilər, 32 faizi isə qadınlar olub. Ailəsinin istəyinin, sosial və maddi rifahının yüksək olmadığına görə kollecə qəbul olanların 3 faizi kişilər, 10 faizi isə qadınlardır. Fərq yaradan başqa bir istiqamət də kişi tələbələrlə bağlıdır: sorğuda iştirak edən kişi tələbələrin 0,4 faizi (35 nəfər) “diplomu almaq xətrinə” deyərək kollecə qəbul olduğunu qeyd edib.

Tələbə məmnuniyyəti

Tələbələrə təqdim edilən sualları aşağıda qeyd edilən alt qruplara bölmək olar:

1. Karyera perspektivləri ilə bağlı tələbə məmnuniyyəti;
2. Tədrisin keyfiyyəti və müəllimlərdən razılıqla bağlı tələbə məmnuniyyəti;
3. İnfrastruktur ilə bağlı tələbə məmnuniyyəti;
4. Özünəinam.

Karyera perspektivləri. Sorğunun bu alt qrupuna aid olan suallar tələbələrin gələcək karyeraları ilə bağlı gözləntilərini, peşə seçimlərinin həyat keyfiyyətlərinə təsirini, təhsil aldıqları ixtisasın əmək bazarındakı uyğunluğunu və ümumilikdə təhsil ilə bağlı ümidlərini əks etdirir.

Ümumi təhlil. Tələbələrin böyük əksəriyyəti, peşə seçimlərinin həyat keyfiyyətlərinə (78%), ixtisaslarının əmək bazarındakı faydalılığına (77%) və təhsil aldıqları sahədə iş tapmaq imkanlarına (69%) dair müsbət fikir bildiriblər. Təhsil və karyera ilə bağlı ümumi ümidlərin (78%) digər göstəricilərlə müqayisədə yüksək olması tələbələrin təhsilin geniş perspektivlər imkanı yaratdığına inamını göstərir.

Uyğunluqlar. Respondentlərin əksəriyyəti, seçdikləri ixtisasın gələcək həyatlarına müsbət təsir edəcəyini və əmək bazarında faydalı olacağını düşünür. Bu, tələbələrin təhsil aldıqları sahələrin əmək bazarının tələblərinə uyğun olduğunu göstərir.

Fərqliliklər. Tələbələrin təhsilə dair ümumi ümidləri (78%) ixtisasa uyğun iş tapmaq əminliyindən (69%) daha yüksəkdir. Bu fərq təhsilin ümumi inkişaf perspektivləri yaratdığına dair inamın, konkret iş imkanlarına inamdan daha çox olduğunu göstərir. İxtisasın əmək bazarındakı faydalılığı ilə bağlı müsbət fikirlər (77%) iş tapmaq inamından yüksəkdir, bu da tələbələrin təhsilin bazar tələblərinə uyğunluğuna daha çox əmin olduğunu göstərir.

Qərarlılıq və mənfi rəylər. Bütün suallara dair qərarlılıq (14%–26%) və mənfi cavablar (4%–5%) arasında müəyyən dəyişikliklər mövcuddur. İş bazarına uyğun iş tapmaqla bağlı qərarlılıq (26%) ən yüksəkdir, bu da tələbələrin əmək bazarının qeyri-müəyyənliyinə dair narahatlıqlarını göstərir.

Nəticə və tövsiyələr. Tələbələrin böyük əksəriyyəti təhsillərinin gələcək həyatlarına və karyeralarına müsbət təsir göstərəcəyinə inanır. Bununla belə, qərarlılıq və mənfi cavablar göstərir ki, iş bazarına uyğun iş tapmaqla bağlı narahatlıqlar da mövcuddur. Bu nəticələr təhsil proqramlarının daha çox bazaryönlü olması, praktiki təcrübələrin artırılması və karyerayönlü məsləhətlərin təkmilləşdirilməsinin zəruriliyini vurğulayır. İşgötürənlərlə əməkdaşlıq və tələbələrin perspektivləri ilə bağlı məlumatlandırma təşəbbüsləri tələbə məmnuniyyətini daha da artırmağa kömək edəcəkdir.

Tədrisin keyfiyyəti və müəllimlərdən razılıq. Bu alt qrupda sorğunun nəticələri tələbələrin tədrisin keyfiyyəti, dərscənkənar fəaliyyətlər, müəllimlərin dəstəyi və tədris metodları ilə bağlı fikirlərini əks etdirir.

Ümumi təhlil. Tədrisin keyfiyyəti ilə bağlı ümumi məmnuniyyət səviyyəsi yüksəkdir. Respondentlərin əksəriyyəti (82%) kollecdəki tədrisin keyfiyyətindən razıdır. Bu, təhsil müəssisələrinin tələbələrin tədris ehtiyaclarını qarşıladığını göstərir. Müəllimlərin peşəkarlıq və dərs keçmək üsulları ilə bağlı yüksək məmnuniyyəti (85% və 81%) bunu təsdiq edir. Bununla belə, dərscənkənar fəaliyyətlər və təlim proqramlarına dair məmnuniyyət nisbəti (51%) daha aşağıdır, bu da kolleclərin bu sahədə daha çox inkişaf etməyə ehtiyac olduğunu göstərir.

Uyğunluqlar. Respondentlər, əsasən, tədrisin keyfiyyəti, müəllimlərin peşəkarlığı və dərs keçmək üsullarından razıdırlar. Müəllimlərin dəstəyinə dair müsbət rəylər (80%) müəllim-tələbə münasibətlərinin güclü olduğunu göstərir. Bu uyğunluqlar kolleclərin tədris prosesini təşkil etmə bacarığını və tələbələrin akademik ehtiyaclarına cavab verdiyini vurğulayır.

Fərqliliklər. Dərsdankənar fəaliyyətlər və təlim proqramları ilə bağlı məmnuniyyət nisbəti (51%) digər göstəricilərdən xeyli aşağıdır. Bu fərq kolleclərdə əlavə fəaliyyət və inkişaf imkanlarının tələbələrin gözləntilərinə cavab vermədiyini göstərir. Həmçinin tədrisin keyfiyyəti ilə bağlı qərarlılıq (13%) dərsdankənar fəaliyyətlərdəki qərarlılıqdan (27%) xeyli aşağıdır; bu da əlavə fəaliyyətlərlə bağlı məlumatlandırma çatışmazlığını vurğulayır.

Qərarlılıq və mənfə rəylər. Qərarlılıq ən çox dərsdankənar fəaliyyətlər (26.94%) və təlim proqramları ilə bağlıdır. Bu, tələbələrin bu imkanlar haqqında kifayət qədər məlumatlı olmadığını göstərir. Mənfə rəylər ümumilikdə aşağı nisbətdədir (5%–10%), lakin dərsdankənar fəaliyyətlərdə bu rəqəm daha yüksəkdir (22%). Bu, sosial və praktiki bacarıqları inkişaf etdirmək üçün daha çox dəstəyə ehtiyac olduğunu göstərir.

Nəticə və tövsiyələr. Tədrisin keyfiyyəti və müəllimlərin fəaliyyətləri ilə bağlı ümumi məmnuniyyət yüksəkdir. Bununla yanaşı, dərsdankənar fəaliyyətlərin təşkili və tədrisin keyfiyyətinin fərdi yanaşma və praktiki təlimlərlə zənginləşdirilməsi tələb olunur. Qərarlılıq və mənfə fikirlərin aradan qaldırılması üçün aşağıdakı tövsiyələr verilir:

1. Dərsdankənar fəaliyyətlərin genişləndirilməsi: tələbələrin sosial və praktiki bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün əlavə fəaliyyətlər və təlim proqramları təşkil edilməlidir.

2. Tədrisin keyfiyyətinin təkmilləşdirilməsi: müasir metodologiyaların tətbiqi və resursların artırılması tədrisin keyfiyyətini daha da artıracaq.

3. Müəllim-tələbə münasibətlərinin gücləndirilməsi: müəllimlərin fərdi yanaşma bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün davamlı təlimlər təşkil edilməlidir.

Bu təhlil göstərir ki, kolleclərdə tədrisin keyfiyyəti ümumilikdə qənaətbəxşdir, lakin dərsdankənar imkanların və müəllim-tələbə əlaqələrinin inkişafı tələbələrin təhsil təcrübəsini daha da yaxşılaşdıracaqdır.

İnfrastruktur. Bu alt qrup tələbələrin kollecdə mövcud olan maddi-texniki baza, sosial və ictimai mühit, dərs cədvəllərinin təşkili və sağlam həyat tərzini üçün uyğun qaydalar ilə bağlı fikirlərini əks etdirir. Sorğu nəticələri tələbələrin kolleclərinin infrastrukturuna dair ümumi məmnuniyyət səviyyəsini, mövcud çatışmazlıqları və inkişaf üçün potensial sahələri müəyyənləşdirir.

Ümumi təhlil. Tələbələrin əksəriyyəti kolleclərinin maddi-texniki bazasından (64%), dərs cədvəllərinin təşkili (77%) və sağlam həyat tərzinə uyğun qaydalardan (74%) razıdır. Kolleclərin yerləşdiyi ərazinin əlverişli olması da müsbət dəyərləndirilib (72%). Bununla belə, sosial və psixoloji mühitlə bağlı razılıq səviyyəsi bir qədər aşağıdır (68%), bu da təkmilləşdirilməyə ehtiyac olduğunu göstərir.

Uyğunluqlar. Respondentlər maddi-texniki baza, dərs cədvəlləri və sağlam həyat tərzinə uyğun qaydalar arasında yüksək məmnuniyyət səviyyəsini ifadə ediblər. Bu, kolleclərin tədris və gündəlik fəaliyyətlər üçün zəruri resursları təqdim etdiyini və tələbələrin ehtiyaclarına cavab verməkdə, əsasən, uğurlu olduğunu göstərir.

Fərqliliklər. Sosial və psixoloji mühitlə bağlı məmnuniyyət səviyyəsi (68%) sağlam həyat tərzini ilə bağlı qaydalarla (74%) müqayisədə bir qədər aşağıdır. Bu fərq, sosial dəstək mexanizmlərinin bəzi tələbələr üçün kifayət qədər təsirli olmadığını göstərir. Eyni zamanda, qərarlılıq nisbəti maddi-texniki bazada (23%) və sosial mühitdə (19%) daha yüksəkdir; bu da tələbələrin bu sahələrdə məlumatlandırılma və dəstək çatışmazlığını vurğulayır.

Qərarlılıq və mənfə rəylər. Daha yüksək qərarlılıq, xüsusən maddi-texniki baza (23%) və sağlam həyat tərzini ilə bağlı qaydalar (15%) haqqında məlumatın kifayət qədər olmadığını göstərir. Mənfə rəylər ümumilikdə az (9%–13%) olsa da, əsasən sosial mühit və sağlam həyat

tərzi qaydaları ilə bağlıdır. Bu, tələbələr üçün daha inklüziv və funksional infrastruktura ehtiyac olduğunu göstərir.

Nəticə və tövsiyələr. Kolleclərin infrastrukturunu tələbələrin əksəriyyəti tərəfindən qənaətbəxş hesab edilsə də, müəyyən sahələrdə inkişaf üçün potensial mövcuddur. Bu, xüsusilə sosial-psixoloji mühit, sağlam həyat tərzi və maddi-texniki bazanın daha da təkmilləşdirilməsini əhatə edir. Bu sahədə məmnuniyyəti artırmaq üçün aşağıdakı tövsiyələr təklif edilir:

1. Maddi-texniki bazanın təkmilləşdirilməsi: tələbələrin praktiki təcrübə və müasir resurslardan istifadə imkanlarının artırılması məqsədilə maddi-texniki imkanlar genişləndirilməlidir (Zborovski, 2021).

2. Sosial və psixoloji dəstəyin gücləndirilməsi: psixoloji məsləhət xidmətlərinin və sosial tədbirlərin təşkili tələbələrin ümumi rifahını yaxşılaşdıracaqdır (Ryan & Deci, 2017).

3. Sağlam həyat tərzi üçün imkanların artırılması: idman obyektlərinin, sağlamlıq mərkəzlərinin və sağlam qidalanma təşəbbüslərinin təşkili tələbələrin rifahını artırmağa kömək edəcəkdir (OECD, 2020).

Bu təhlil göstərir ki, kolleclər tələbələrin infrastruktur ehtiyaclarını əsasən qarşılayır. Bununla belə, sosial mühit və maddi-texniki imkanların daha da inkişaf etdirilməsi tələbələrin ümumi məmnuniyyətini artıracaqdır.

Özünəinam. Bu alt-qrup tələbələrin kollecdə aldıkları təhsilin onların özünə inamına, peşəkar inkişaf imkanlarına, tələbə həyatından məmnuniyyətlərinə və sosial mühitdən aldıkları dəstəyə təsirini əks etdirir. Təhlil göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti bu aspektlər üzrə müsbət fikirlər bildirsələr də, bəzi sahələrdə qərarlı və mənfi cavablar müəyyən ehtiyacların olduğunu göstərir.

Ümumi təhlil. Respondentlərin əksəriyyəti (67%–87%) aldıkları təhsilin peşəkar inkişaflarına təsir edəcəyinə inandıqlarını, özünəinamlarını artırdığını və ailə, sosial mühitlərdən dəstək aldıklarını bildiriblər. Tələbə həyatından məmnuniyyət səviyyəsi də yüksəkdir (70%). Bu nəticələr təhsil və sosial mühitin tələbələrin şəxsi və peşəkar inkişafına güclü təsir etdiyini göstərir.

Uyğunluqlar. Respondentlərin təhsillərinin onların peşəkar inkişafına təsiri, özünəinamı artırması və sosial dəstək alması barədə müsbət rəyləri arasında böyük uyğunluq var. Bu, kolleclərin tələbələrə müsbət akademik və sosial təcrübələr təqdim etdiyini göstərir. Sosial dəstəklə bağlı yüksək razılıq (87%) tələbələrin ailə və ətraf mühitlərinin onların ixtisas seçmələrinə müsbət təsir etdiyini vurğulayır.

Fərqliliklər. Tələbələrin peşəkar inkişaf imkanlarına inam səviyyəsi (67%), özünəinamla bağlı (74%) rəylərlə müqayisədə bir qədər aşağıdır. Bu fərq təhsil proqramlarının praktiki aspektlərinin kifayət qədər vurğulanmamasından qaynaqlana bilər. Tələbə həyatından məmnuniyyət isə (70%) ailə və sosial dəstəklə müqayisədə (87%) aşağıdır, bu da tələbələrin akademik və sosial həyatlarının tarazlaşdırılmasına daha çox diqqət yetirilməsini tələb edə bilər.

Qərarlılıq və mənfi rəylər. Qərarlılıq respondentlərin (9%–27%) və mənfi cavab verənlərin (4%–13%) nisbəti fərqli aspektlərdə dəyişir. Ən yüksək qərarlılıq peşəkar inkişaf imkanları ilə bağlıdır (27%), bu da tələbələrin təhsillərinin karyera perspektivlərinə təsirini tam qiymətləndirməkdə çətinlik çəkdiyini göstərir. Ən aşağı mənfi rəylər ailə və sosial dəstəklə bağlıdır (4%), bu da sosial mühitin tələbələr üçün müsbət təsire malik olduğunu göstərir.

Nəticə və tövsiyələr. Bu alt qrupun nəticələri göstərir ki, tələbələrin əksəriyyəti aldıkları təhsilin özünə inamlarını və peşəkar inkişaf imkanlarını artırdığına inanır. Bununla yanaşı, bəzi tələbələr üçün daha çox dəstək tələb olunur. Aşağıdakı tövsiyələr məmnuniyyət səviyyəsini artırmaq üçün faydalı ola bilər:

1. Praktiki tədrisin gücləndirilməsi: təhsil proqramlarının praktiki aspektlərinin gücləndirilməsi və tələbələrin karyera perspektivlərinə dair daha aydın məlumatlandırılması vacibdir (Bilgin və d., 2022).

2. Sosial dəstək və motivasiya: ailə və sosial mühitlə əlaqələri gücləndirmək və tələbələrin motivasiyasını artırmaq üçün xüsusi tədbirlər təşkil edilməlidir (Ryan & Deci, 2017).

3. Tələbə həyatının yaxşılaşdırılması: tələbə

həyatı ilə bağlı mənfi rəyləri azaltmaq üçün sosial, akademik və emosional dəstək xidmətləri genişləndirilməlidir (Zborovski, 2021).

Bu təhlil göstərir ki, kolleclər tələbələrin özünə inamını və peşəkar inkişafını dəstəkləmək sahəsində, əsasən, uğurludur. Bununla belə, praktiki təlim və karyera dəstəyinin gücləndirilməsi, tələbələrin təhsil təcrübəsini daha da yaxşılaşdırma bilər.

Tələbələrin tövsiyələri. Tələbələrin əksəriyyəti (75%) təhsil aldıkları kolleci və ya ixtisası başqalarına tövsiyə edir. Bu, tədris keyfiyyətinin, infrastrukturun və ümumi təhsil mühitinin tələbələrin böyük bir hissəsini razı saldığını göstərir. Təhsilalanların belə yüksək tövsiyə nisbəti təhsilin onların akademik və şəxsi inkişafına müsbət təsir etdiyinə işarədir. Bununla belə, qərarlı (15%) və əksini düşünən (10%) tələbələr də var. Qərarlılıq və mənfi rəylər tələbələrin təhsil keyfiyyəti, ixtisas perspektivləri və ya şəxsi təcrübələri ilə bağlı qeyri-müəyyənliklər və ya narazılıqlarla bağlıdır. Ən çox diqqət tələb edən bu qrupdur, çünki onların narazılığı kolleclərin inkişafı üçün vacib məsələlərin həllinə imkan yarada bilər.

“Təhsil aldığınız müddətdə kollecdə hansı dəyişikliklərin olmasını istərdiniz?” sualına tələbələr maraqlı cavablar veriblər (Qrafik 4).

İnzibati və pedaqoji heyətlə bağlı. Bu istiqamətdə dəyişiklik olmasını istəyən tələbələrdən 10%-i daha gənc və peşəkar müəllimlərin onlara dərs deməsinə, 38 faizi isə qrup rəhbəri və müəllim seçimində tələbələrin mövqeyinin öyrənilməsinə üstünlük verir. Tələbələrin

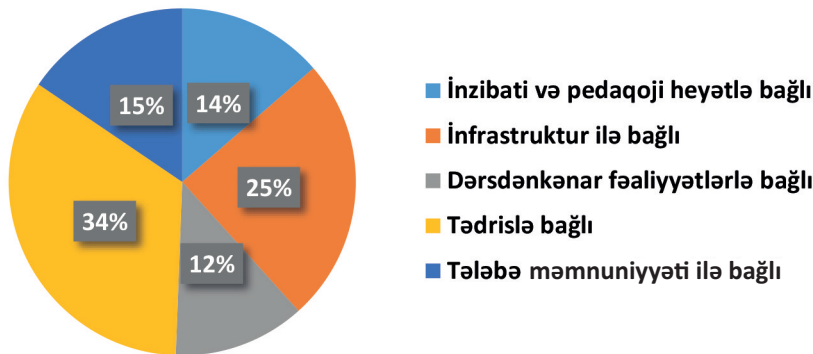
52 faizi isə kollecin mövcud rəhbərliyinin dəyişdirilməsinə ehtiyac olduğunu zəruri hesab edir.

İnfrastruktur ilə bağlı. Bu istiqamətdə dəyişiklik istəyən tələbələrin əksəriyyəti elektron lövhə (13%), müxtəlif laboratoriyalar (17%), sürətli internet (36%), otaq və dəhlizlərdə kameraların quraşdırılması (8%) ilə bağlı dəyişikliklərin olmasını arzu ediblər. 14 faiz tələbə istilik sisteminin, 10 faizi isə bufetin tələblərə cavab vermədiyini və bununla bağlı dəyişikliyin olmasına ehtiyac olduğunu bildirib.

Dərsdənkənar fəaliyyətlərlə bağlı dəyişiklik istəyən tələbələr kollecdə müxtəlif müsabiqə və yarışların, tədbir və şənliklərin, ekskursiyaların olmasına ehtiyacı vurğulayıblar. Müsabiqə və yarışların keçirilməsi tələbələrin rəqabətliklik, komanda işi və liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirə bilər. Müsabiqələr tələbələrin motivasiyasını və akademik marağını artırmaq üçün effektiv vasitədir. Tədbir və şənliklər tələbələr arasında sosial əlaqələri gücləndirmək, kollektiv ruh yaratmaq və tədris prosesindən kənarında tələbələrin rifahını təmin etmək üçün vacibdir. Ekskursiyalar isə tələbələr üçün yeni biliklər və təcrübələr əldə etmək baxımından əla fürsətdir. Təhsil ocağından kənarında keçirilən fəaliyyətlər tələbələrin maraq dairəsini genişləndirir və onların müxtəlif sahələrdəki biliklərini praktik olaraq tətbiq etməyə kömək edə bilər.

Tədrislə bağlı dəyişiklikləri istəyən tələbələr əsas diqqəti dərslərin optimallaşdırılmasına, ixtisasa uyğun olmayan fənlərin əvəzlənməsinə, fəal təlim metodlarına üstünlük verilməsinə yönəldiblər. İxtisasa uyğun olmayan fənlərin

Qrafik 4 Tələbə istəkləri

tədrisi və dərslərin təşkilində mövcud olan çatışmazlıqlar tələbələrin təhsil təcrübəsinə mənfi təsir göstərə bilər. Fəal təlim metodlarının tətbiqi ilə bağlı tələbələrdən gələn təkliflər də müasir təhsil standartlarına cavab verir. Bu istiqamətlə bağlı dəyişiklik istəyən tələbələrin 20 faizi imtahanların daha şəffaf keçirilməsini istədiklərini bildiriblər. İmtahanın şəffaflığı ilə bağlı məsələnin bildirilməsi bir neçə səbəbdən qaynaqlana bilər:

- İmtahan qiymətləndirmə meyarlarının tələbələrə tam aydın olmaması;
- Prosesin kifayət qədər şəffaf olmaması və ya bu barədə kifayət qədər məlumatın verilməməsi;
- Tələbələrin müəllimlərin yanaşma və obyektivliyinə dair şübhələri.

Tələbə məmnuniyyəti ilə bağlı. Ailəli tələbələr təhsil proqramlarının daha çevik olmasını və müəyyən güzəştlərin tətbiq edilməsini istəyirlər. Bu tələb ailə öhdəlikləri ilə təhsil arasında balans yaratmağın vacibliyini göstərir. Fiziki imkanları məhdud olan tələbələr isə təhsil müəssisələrində daha inklüziv yaşayışlar gözləyirlər. Təqaüdün artırılması istəyi (25%), tələbələrin akademik həyat keyfiyyətini və maddi rifahını yüksəltmə istəyi ilə bağlıdır. Başqa bir qism tələbə (30%) dərs cədvəllərində tənəffüs müddətlərinin daha uzun olmasını tələb edirlər. Tələbələrin 20 faizi mövcud qaydalara görə xəstəlik hallarında təqdim etdikləri tibbi sənədlərin nəzərə alınmadığını bildiriblər. Gigiyena və sanitariya məsələlərinin yaxşılaşdırılması tələbi (25%) təhsilalanların sağlamlığı və rifahı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu tələblər tələbələrin təhsil həyatında hansı problemlərlə qarşılaşdığını göstərir. Bunlar təhsilalanların akademik uğuruna, sosial rifahına və ümumi məmnuniyyət səviyyəsinə birbaşa təsir edə bilər. Təhsil müəssisələrinin tələbə ehtiyaclarını daha yaxşı anlamaq və həll yollarını təklif etmək üçün bu məsələlərə diqqət yetirməsi vacibdir.

Ümumi nəticələr və tövsiyələr

Sorğunun nəticələri göstərir ki, tələbələr kolleclərdə tədrisin keyfiyyəti, maddi-texniki

baza və sosial mühitlə bağlı ümumilikdə müsbət fikirdədirlər. Bununla belə, qərarlı və mənfi rəylər kolleclərin bəzi sahələrdə inkişaf üçün potensialının olduğunu göstərir. Bu səbəbdən aşağıda qeyd edilən təkliflərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğun olardı:

1. Tədrisin keyfiyyətinin artırılması:

- Müasir tədris metodologiyalarının tətbiqi və fəal təlim metodlarının genişləndirilməsi;
- İxtisasa uyğun olmayan fənlərin tədrisinin optimallaşdırılması və tələbələrin maraq dairəsinə uyğun modulların əlavə edilməsi;
- Praktiki təlimlərin artırılması və real iş təcrübəsi ilə əlaqələndirilməsi.

2. İnfrastrukturun təkmilləşdirilməsi:

- Elektron lövhələr, müxtəlif laboratoriyalar və sürətli internetin təmin edilməsi;
- Kolleclərin istilik və sanitariya sistemlərinin yaxşılaşdırılması;
- Sosial obyektlərin, o cümlədən bufetlərin, tələbə klublarının və idman obyektlərinin yenilənməsi.

3. Dərscənkənar fəaliyyətlərin genişləndirilməsi:

- Tələbələr üçün müsabiqə və yarışların, ekskursiyaların və tədbirlərin təşkil edilməsi;
- Şəhərlər və sosial görüşlərin təşkil olunması ilə tələbələr arasında əlaqələrin gücləndirilməsi;
- Tələbələrin maraq dairələrinə uyğun dərscənkənar təlim proqramlarının yaradılması.

4. Psixoloji və sosial dəstək xidmətlərinin gücləndirilməsi:

- Psixoloji məsləhət mərkəzlərinin yaradılması və tələbələrin emosional ehtiyaclarına dəstək göstərilməsi;
- Ailə və sosial mühitin təsirlərini azaltmaq üçün fərdi konsultasiya xidmətlərinin təşkili;
- Sosial və iqtisadi çətinlikləri olan tələbələr üçün xüsusi proqramların hazırlanması.

5. Tələbələrin təkliflərinə daha çox diqqət yetirilməsi:

- Tələbələrin rəy və təkliflərini toplamaq üçün müntəzəm sorğuların keçirilməsi;
- Qrup rəhbərlərinin və müəllimlərin seçmə zamanı tələbələrin mövqeyinin nəzərə alınması;
- İdarəetmə ilə tələbələr arasında daha effektiv ünsiyyət mexanizmlərinin yaradılması.

6. İmtahan proseslərinin şəffaflaşdırılması:

- Qiymətləndirmə meyarlarının əvvəlcədən açıqlanması və tələbələrə bu barədə məlumat verilməsi;

- İmtahan nəticələrinə etiraz mexanizmlərinin yaradılması və effektiv şəkildə tətbiqi;

- Texnologiya vasitəsilə obyektiv qiymətləndirmə sistemlərinin tətbiqi.

7. Ailəli və fiziki məhdudluğu olan tələbələr üçün şəraitin yaradılması:

- Ailəli tələbələr üçün daha çevik təhsil imkanlarının yaradılması;

- Fiziki imkanları məhdud olan tələbələr üçün infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və xüsusi dəstək proqramlarının hazırlanması.

Bu təkliflər tələbələrin akademik, sosial və şəxsi inkişafını dəstəkləməklə yanaşı, onların kolleclərə olan ümumi məmnuniyyət səviyyəsini artıracaqdır.

Bu tədqiqat göstərdi ki, kolleclərdə təhsil alan tələbələr tədrisin keyfiyyəti, maddi-texniki baza və sosial mühit baxımından ümumilikdə məmnun olsalar da, bəzi sahələrdə inkişaf üçün əhəmiyyətli potensial mövcuddur. Xüsusilə təhsil proqramlarının əmək bazarı ilə daha sıx əlaqələndirilməsi, dərşdənkənar fəaliyyətlərin genişləndirilməsi və sosial-psixoloji dəstək xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi tələbələrin ümumi təhsil təcrübəsini və perspektivlərini daha da yaxşılaşdıracaqdır. Bu tədqiqatın nəticələrinin kolleclərin inkişaf strategiyalarının hazırlanmasında və tələbə ehtiyaclarının daha yaxşı qarşılınmasında əhəmiyyətli bir yol xəritəsi rolunu oynayacağına inanırıq.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- 1 Aydemir, E. (2016). Öğrenci Memnuniyeti açısından üniversiteler arası sıralamada yeni bir sistem önerisi. *Yüksek öğretim Dergisi*, 6(3), 128–141. <https://dx.doi.org/10.2399/yod.16.011>
- 2 Aydın, S., Görmüş, A.Ş., & Altıntop, M.Y. (2014). Öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin doğrusal olmayan kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi: Meslek yüksekokulunda bir uygulama. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 14–35. <https://doi.org/10.11616/AbantSbe.475>
- 3 Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, (ARDSK, 2024). Orta ixtisas təhsili müəssisələri <https://www.stat.gov.az/source/education/#>
- 4 Bailey, T., & Xu, D. (2012). Input-adjusted graduation rates and college accountability: What is known from twenty years of research? *Journal of Higher Education*, 83(4), 485–502. <https://doi.org/10.1353/jhe.2012.0029>
- 5 Billett, S. (2014). The standing of vocational education: Sources of its societal esteem and implications for its enactment. *Journal of Vocational Education & Training*, 66(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/13636820.2014.894638>
- 6 Bilgin, A., Özdemir, L., Şahan, F.U., Dönmez, A.A., & Kapucu, S. (2022). Öğrencilerin öğrenme çıktılarından memnuniyeti anketinin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. <https://doi.org/10.31125/hunhemsire.1167269>
- 7 Carnevale, A.P., Smith, N., & Strohl, J. (2012). *Recovery: Job growth and education requirements through 2020*. Georgetown University Center on Education and the Workforce.
- 8 Chen, X., Liu, H., & Zha, Q. (2020). Employment outcomes of vocational education graduates in China: A case study. *International Journal of Educational Development*, 77, 102–137. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2020.102237>
- 9 Danışman, B., Sarul, G., Amini, N., Ada, O.O., Aktaş, S.G., Kılıç, S.İ. (2023). METU students' college life satisfaction. *Middle East Technical University Department of Statistics*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2305.15320>

- ¹⁰ Dhaqane, M.K., & Afrah, N.A. (2016). Satisfaction of students and academic performance. *Journal of Education and Practice*, 7(24), 59-63. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.591>
- ¹¹ Euler, D. (2013). *Germany's dual vocational training system: A model for other countries?* Bertelsmann Stiftung
- ¹² Fike, D.S., & Fike, R. (2008). Predictors of first-year student retention in the community college. *Community College Review*, 36(2), 68-88. <https://doi.org/10.1177/0091552108320222>
- ¹³ Horn, L., & Nevill, S. (2006). *Profile of undergraduates in U.S. postsecondary education institutions: 2003-04*. National Center for Education Statistics
- ¹⁴ Kim, J. (2018). The role of vocational education in South Korea's economic development: Past success and future challenges. *Asian Education and Development Studies*, 7(3), 292-305. <https://doi.org/10.1108/AEDS-10-2017-0095>
- ¹⁵ Kim, J., Tamborini, C.R., & Sakamoto, A. (2015). Field of study in college and lifetime earnings in the United States. *Sociology of Education*, 88(4), 320-339. <https://doi.org/10.1177/0038040715602132>
- ¹⁶ Kuwahara, T. (2015). Japanese Kosen model: A successful example of STEM education at the college level. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 177, 360-364. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.355>
- ¹⁷ Qaliboğlu, E. (2024). Ali məktəbdə müəllim-tələbə münasibətlərinin elmi-pedaqoji əsasları. *Azərbaycan məktəbi*. 2(707), səh. 90-96. DOI: 10.30546/32898065.2024.2.090
- ¹⁸ Lee, M., Lee, H., & Lee, J. (2014). Factors influencing career decision-making of vocational school students in South Korea. *International Journal of Vocational Education and Training*, 22(2), 35-50.
- ¹⁹ Milsom, A., Coughlin, J. (2015). Satisfaction with college major: A grounded theory study, *NACADA Journal*. 35(2), 5-14. <http://dx.doi.org/10.12930/NACADA-14-026>
- ²⁰ Moore, C., & Shulock, N. (2009). *Student progress toward degree completion: Lessons from the research literature*. Institute for Higher Education Leadership & Policy.
- ²¹ OECD. (2020). *VET in a time of crisis: Building foundations for resilient and sustainable skills systems*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/cf6a92a5-en>
- ²² Özok, H.İ., Kayri, M., Tanhan, F. (2022). Üniversite öğrencilerinde memnuniyet ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 446-461. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.1108292>
- ²³ Pilz, M. (2016). Vocational education and training in Germany: Modernisation and new challenges. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 19(S2), 281-301. <https://doi.org/10.1007/s11618-016-0724-0>
- ²⁴ Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Publications.
- ²⁵ Ryazhkin, A.O. (2023). Udovletvorennost' uchebnoy deyatel'nost'yu i sovladayushcheye povedeniye studentov vuza. *Psikhologicheskiiye issledovaniya*. 16(87). 1-19.
- ²⁶ Sidorova, E.V. (2020). Udovletvorennost' stkdentov-ochnikov bakalvriata SFU uchebnym protsessom. Nəşr edilməmiş dissertasiya işi.
- ²⁷ Sinclair, J.K. (2014). An empirical investigation of student satisfaction with college courses. *Research in Higher Education Journal*. 22, 53-69.
- ²⁸ Sop, S.A. (2020). Eğitim-Öğretim Memnuniyeti, Akademik Erteleme Eğilimi ve Akademik Başarı İlişkisi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8 (2), 983-996, <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.591>
- ²⁹ Tessema, M., Ready, K., & Yu, W. (2012). Factors affecting college students' satisfaction with major curriculum: Evidence from nine years of data. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(2), 34-44.
- ³⁰ Yang, J., Seo, J. (2021). Effects of college life satisfaction, major satisfaction and academic self-efficacy on school loyalty, *Journal of Advanced Researches and Reports Vol.1, No.3*, pp.31-38. <http://dx.doi.org/10.21742/jarr.2021.1.3.05>
- ³¹ Zborovski, Q.E. (2021). Udovletvorennost' studentov kolledzhey i vuzov obrazovaniyem. *Obrazovaniye: vyzovy novogo vremeni*. 27(4). 177-192.
- ³² Zhai, L. (2012). Validation of an instrument to measure community college student satisfaction. *Community College Journal of Research and Practice*. 36. 47 - 58.